

Maksim Gorki'nin *Artamonovlar* Örneğiyle Bir Tür Olarak Aile Romanı

 YASEMİN GÜRSOY^a

Geliş Tarihi: 22.05.2019 | Kabul Tarihi: 26.10.2019

Öz: Edebiyatın önemli türlerinden biri olan roman üzerine araştırmalar hala devam etmekte, bilim insanları romanın özelliklerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması için çalışmaktadır. Tematik olarak tarihi, psikolojik, macera gibi ayrılan roman türlerine konu ve içerik bütünlüğü nedeniyle aile romanını da eklemek gerekmektedir. Dünya edebiyatlarından farklı yazarların bu konuyu işleyiş tarzı ve bu türdeki eserlerin benzer özellikler taşıması, aile romanın ayrı bir tür olarak kabul edilmesi ve konu üzerine çalışmalar yapılması gerektiğini göstermektedir. Rus edebiyatının önemli yazarlarından Maksim Gorki'nin toplumsal hayatı ve insanların değişimini anlattığı eseri *Artamonovlar* (Дело Артамоновых) aile romanı türünün önemli örnekleri arasındadır. Eserde üç kuşak Artamonov ailesinin yaşamı ekseninde 1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılmasından 1917 Ekim Devrimine kadar geçen süre boyunca toplumsal hayattaki değişiklikler anlatılmaktadır. Makalenin ilk bölümünde aile romanın önemli özellikleri belirlenmekte ve dünya edebiyatından örnekler verilmektedir. İkinci bölümde Artamonovlar eseri incelenmekte, romanın merkezindeki aile ile toplumda yaşanan değişiklikler ilişkilendirilerek eserin aile romanı türüne örnek teşkil ettiği gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Roman, aile romanı, Gorki, Artamonovlar..

^a Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
yasemingursoy@trakya.edu.tr

The Family Novel as a Genre with the Example of Maxim Gorky's *The Artamonov Business*

Abstract: Research on the novel, one of the important types of literature, is still ongoing and scientists are working to identify and classify the characteristics of the novel. It is also necessary to add family novels because of the relevancy of the subject and content of the novel genres which are categorized as thematically as historical, psychological and adventure. The way that different authors from World Literature work on this subject and the similar features of such works show that family novels should be considered as separate species and studies should be done on the subject. A prominent author of Russian literature Maxim Gorky's novel *The Artamonov Business*, which tells about social life and people's change, is among the important examples of the family novel genre. The novel describes the changes in social life during the period from the abolition of land slavery in 1861 to the October 1917 revolution in the life axis of the three generations of the Artamonov family. In the first part of the article, important characteristics of family novels are determined and examples from world literature are given. The second part explores *The Artamonov Business* and shows that the novel is an example of the family novel genre by associating the changes experienced in the family and society in the center of the novel.

Keywords: Novel, family novel, Gorky, *The Artamonov Business*.

© Gürsoy, Yasemin. "Maksim Gorki'nin *Artamonovlar* Örneğiyle Bir Tür Olarak Aile Romanı." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2019), 91-107.

Giriş

Aile, toplumun en küçük yapıtaşı, aynı zamanda onun mikro modelidir. Toplumsal değişiklikler, kültürel etkileşimler, tarihi olaylar, ekonomik sorunlar gibi halkın her kesimini etkileyen tüm unsurlar en net şekilde aileye yansır. Aile, sosyal ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı, koruyucusu ve gelecek nesillere aktarıcısı rollerini aynı anda sürdürmektedir. Bu nedenle bir ailenin birkaç kuşaklık soyağacı incelendiğinde toplumdaki değişimleri görmek, bu değişimlerin nedenlerini ortaya koymak ve gelecek nesilleri neyin beklediğine dair fikir yürütmek mümkündür.

Ailelerin yaşamları üzerinden tarihi süreci okumamızı sağlayan en iyi bilim dallarından biri edebiyattır. Süreci sadece tarihsel verilerle değil aynı zamanda sosyolojik, psikolojik ve kültürel etkileriyle de görmemize yardım eden edebiyatta roman türü, geniş karakter kadrosuyla farklı konuları ve çeşitli olayları bir arada verebilmesi bakımından en uygun biçimdir. Ancak bilindiği üzere edebiyat biliminde türlerin belirlenmesi ve kendi içinde alt türlere ayrılması konusunda hala kesin yargılara varılamamıştır. Bu nedenle aile konusunun ele alındığı romanların benzer özellikler taşıması nedeniyle bir tür olarak incelenmesi ve konuyla ilgili daha detaylı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bir Tür Olarak Aile Romanı

Bilim dünyasının terminolojide yaşadığı sorun edebiyat alanında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Fransızcada "roman-fleuve", İngilizcede "family saga", Rusçada "семейная хроника", Türkçede "aile romanı" olarak geçen terimin bahsi geçen tüm dillerde alternatif kullanımları mevcuttur. Türkçede aile romanı yerine kimi zaman kuşak romanı (kuşaklararası roman) da kullanılır. Orhan Pamuk, iki tür arasındaki farkın "*ailenin bireyleri yatay olarak mı, dikey olarak mı koşutluk gösteriyor, birbirleriyle karşılaştırılıyor ya da çatışıyorlar*"¹ mi sorularına

¹ O. Pamuk, *Aile Romanı ve Kuşaklararası Roman Üzerine Orhan Pamuk ile Konuş-*

cevap verilerek ortaya konacağını belirtir. Bu sorulardan yola çıkarak nesiller arasında bir çatışma yaşanmıyor, sadece her nesil bir öncekinden farklı ilerliyor ve eserde nesillerin karşılaş-tırması yapılıyorsa aile romanı; nesiller arası bir çatışma gerçek-leşiyor ise kuşak romanı teriminin kullanıldığı fikrine varılmak-tadır. Aile romanı, bir ailenin yaşamı ile tarihi süreci birleştirir-ken toplumdaki değişimleri özellikle karakterlerin sosyal ve psikolojik durumları üzerinden aktarmaktadır. En belirgin özel-liği gerçek tarihle romandaki zaman, mekân ve olayların ör-tüşmesi, ancak dönemi anlatırken merkeze bir ailenin konulma-sı ve bu şekilde bir ailenin başından geçenlerle tüm toplumun yaşadıklarının aktarılmasıdır.² Bu açıdan bakıldığında aile ro-manı, toplumun aynası gibi dönemin tüm olaylarını yansıtmak-ta ve okuyucuda gerçeklik hissi uyandırmaktadır.

Aile romanı türünün ortaya çıkışındaki önemli etkenler olarak XIX. yüzyılda başlayıp XX. yüzyılda da süren ekonomik ve kültürel krizler gösterilmektedir. Hem doğuda ve hem de batıda gerçekleşen köklü değişiklikler, aile romanlarının ortaya çıkması için tarihi bir ortam hazırlamıştır. Aile romanının önemli örneklerinden biri Emile Zola'nın 1871-1893 yılları ara-sında kaleme aldığı 20 romandan oluşan *Les Rougon-Macquart* dizisidir.³ John Galsworthy'un *Forsyte Ailesinin Destanı*, Thomas Mann'ın *Buddenbrook Ailesi*, Cao Xueqin'in *Kızıl Köşkün Rüyası*, Necip Mahfûz'un *es-Sülâsiyye (Üçleme)*, Saltıkov Şçedrin'in *Golovlev Ailesi*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kıralık Konak* eserleri de bu türün farklı ülke edebiyatlarındaki önemli örnek-leri arasındadır. Aile romanı, bir ulusun insanlarına, hayatına ve atmosferine bakmamızı sağlayan temel kaynak olarak oku-nabilir. Bu nedenle, dünyanın her yerinde hemen hemen her

ma, 2018, Erişim tarihi: 09.01.2019, <http://www.dadakitap.com/aile-romani-ve-kusaklararasi-roman-uzerine-orhan-pamuk-ile-konusma/>.

² V. Ye. Nikolovski, "Semeynaya hronika v sisteme janrov romannoy prozi", *İzvestiya Uralskogo federalnogo universiteta*, Ser. II, Gumanitarniye nauki, No 2 (102), 2012a, s. 39.

³ P. Thody, "The Politics of the Family Novel: Is Conservatism Inevitable?", *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, Vol. 3, No. 1, Politics and Literature, 2017, s. 87.

ülkede, geçmişteki yaşam tarzını, değerleri ve ideolojileri geri getirmeyi amaçlayan en az bir uzun aile romanı vardır.⁴

Aile temasının işlendiği romanların, ayrı bir tür olarak kabul edilmesi için belli başlı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Profesör Ru Yi-Ling⁵ ve Doçent Yevgeni Nikolovski⁶ aile romanı türünün kriterlerini belirlemek adına önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Adı geçen iki bilim insanının çalışmalarından yola çıkarak aile romanı türüne ait olan eserlerde aranacak özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Türün en belirgin özelliği kesin bir kronoloji izlemesi, bölümlerin belirlenmesi, romandaki olay ve karakterlerle gerçek hayatın örtüşmesidir.

- Aile romanında karakterler, en az iki kuşağa mensup birbirleriyle akrabalık bağı olan kişilerden oluşmaktadır. Olayların akışı nedeniyle kimi karakterler yaşlanıp ölerken yenileri doğup büyümektedir. Karakterler bazı bölümlerde başkisi görevini üstlenir, zamanın değişimi ile başkilerinin de değişimi gerçekleşebilir.

- Biyografik eserlerden farklı olarak kuşak romanında bir kişinin değil her kuşakta farklı bir kişinin ön plana çıkarılması gerekmektedir. Her kuşaktan ön plana çıkan kişi aracılığıyla diğer bireyler de anlatılmakta, bu şekilde bütün bir ailenin biyografisi ortaya konulmaktadır.

- Eserde işlenen tarihi olaylar hem aileyi hem de toplumu derinden etkilemektedir. Yazar olaylar karşısında ailenin farklı fertlerinin tepkilerini gösterir. Yaşanan olayları kimi fertler olumlu karşılarken kimileri olumsuz tavır takınır. Bu şekilde toplumdaki farklı görüşler bir aile aracılığıyla aktarılır.

- Aile romanında karakterler doğaları ve çevreleri arasında sıkışmış kurbanlar olarak tasvir edilirler. Bir yandan aile

⁴ R. Yi-Ling, "The Family Novel: Toward a Generic Definition", *Comparative Literature: East & West*, 3:1, 2001, s. 107.

⁵ Yi-Ling, "The Family Novel: Toward a Generic Definition".

⁶ V. Ye. Nikolovski, "Prendanya russkogo semeystva: janr semeynoy hroniki v ru sskoy literature XIX-XX stoletiy", *Puşkinskiye çteniyeye*, Literatura, Literaturovedeniye. Ustnoye narodnoye tvorçestvo, 2012b.

ve toplumun belirlediği geleneksel kurallar, diğer yandan bireyselleşme ve kendini keşfetme arzusu kimi zaman karakterleri yanlış kararlara sürüklemektedir.

- Zaman ve mekân yazarın yaratıcılığıyla ve ele aldığı tarihi olaya göre değişse de en az iki kuşağın anlatılması gerektiği göz önüne alınmalıdır. Zamansal düzlem sürekli ilerlemeli ve belirli bir kronoloji izlenmelidir. Mekân olarak genellikle birkaç kuşağın bir arada yaşadığı büyük evler tercih edilir. Ev, genellikle ailenin en büyük temsilcisi/babası hayattayken huzur ve düzen ortamı olarak tasvir edilmektedir. Ancak *evin direğinin* yıkılması ile düzen de bozulmaya başlar.

- Ailenin gelenekleri, ailenin dâhil olduğu sosyal çevre ile yaşadıkları, baba-oğul ve karı-koca ilişkileri ele alınarak genel toplumsal ortam okuyucuya aktarılır. Her yeni kuşakta toplumda yaşanan değişiklikler, aile bireylerinin ilişkilerindeki bozulmalarla ortaya konulur. Tarihsel süreçle birlikte ailenin değişimi; fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar, maddi ve manevi çöküş, baba-oğulun arasının açılması, eşler arasında anlaşmazlık, aile düzeninin bozulması gibi unsurlarla gösterilir.

- Aile romanlarında özellikle baba-oğul ikilisi sıklıkla karşımıza çıkar. Baba ailenin yöneticisi konumundayken oğullar, genellikle ailenin işlerini devam ettirecek halefler veya düzene uymayan, dışlanan asi tipler olarak ikiye ayrılır. Baba figürü güçlü, azimli ve çalışkandır, çocuklara ve torunlara miras kalacak birikimi bir araya getiren kişidir. Çocuklar ve torunlara doğru ilerleyen süreçte hem azim ve çalışkanlık hem de dirlik ve düzen yavaş yavaş yok olmaya başlar.

- Ailenin temelini oluşturan eşler, hem bireyin iç dünyasını hem de toplumun evliliğe ve aile kurumuna bakışını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Eşler arasındaki sevgi, hayal kırıklıkları, aldatma ve ilişkilere dair tüm unsurlar romanda yer almaktadır.

- Yükselişe başlayan aile romanında düşüş kaçınılmaz bir durumdur. Babalarının yolundan gidenler genellikle refah seviyesini ve düzenini korurken asi ve yozlaşmış kuşaklar dü-

zenin bozulmasına neden olurlar.

- Aile romanlarında genellikle hem ailenin hem de bağlı bulunduğu toplumun yavaş yavaş yok oluşu gösterilmektedir. Temel amaç ailenin çöküşüyle birlikte ülkedeki kötü durumu/değişikliği aktarmaktır.

- Gelenekler ve ritüeller toplulukları bir arada tutan ve onları daha yakından tanımamızı sağlayan unsurlar olduğu için aile romanlarında doğum, cenaze, düğün gibi insanların bir araya geldiği olaylar sıklıkla işlenir. Özellikle toplum dışına itilmiş karakterlerin bu tarz ritüellere katılması ile yeniden ailenin/toplumun bir parçası olması kolaylaştırılır.

- Aile içinde yapılan ziyafetler, toplantılar, bayram kutlamaları aile fertlerinin daha yakından anlatılması ve aralarındaki bağın aktarılması açısından aile romanında önemli bir yere sahiptir.

Belirtilen özelliklere göre aile romanı, genel olarak hem aile içi ilişkiler hem de toplumun dışsal evrimi etrafında gelişirken uzun bir tarihsel süreci aktarmayı amaçlamaktadır. Toplumsal gelişmeler, geleneksel atalardan dünyaya gelen yeni kuşakta değişimlere sebep olmakta ve bu süreçte değerlerini kaybeden karakterler ailenin çöküşünü hazırlamaktadır. Bu açılarından bakıldığında Rus edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Maksim Gorki'nin *Artamonovlar* eseri aile romanı kriterlerine uymaktadır.

Bir Aile Romanı Olarak *Artamonovlar*

XX. yüzyıl Rus edebiyatında aile romanı türüne en iyi örneklerden biri kuşkusuz Gorki'nin 1925 yılında kaleme aldığı *Artamonovlar* eseridir. Yazar, sadece Artamonov ailesinin üç kuşaklık yaşamına değil aynı zamanda 1863'ten 1917'ye uzanan süreçte toplumu etkileyen belli başlı olaylara da eserinde yer verir. Burada eserin aile romanı türüne dâhil edilme sebebi de ortaya çıkmaktadır. Gorki, ailedeki değişimle toplumdaki değişimi paralel olarak ele alır, aileyi toplumu yansıtan bir ayna gibi kullanır. Her kuşakta farklı bir başkişiyi odak noktasına alan yazarın temel amacı aile aracılığıyla toplum hayatını aktarmak,

sosyal ve kültürel değişikliklere dikkat çekmektedir.

Gorki anılarında *Artamonovlar* romanı ile ilgili fikrini Tolstoy'la paylaştığını belirtir. Tolstoy, yazarın fikrini çok beğenir ve benzer ailelerin Rusya'nın farklı bölgelerinde de yaşadığının altını çizer: "Ona üç kuşağını da tanıdığım, yozlaşma kanununun acımasızca işlediği tüccar bir ailenin hikâyesini anlattım. Ellerimi heyecanla tuttu ve beni ikna etmeye çalışarak: 'Bunların hepsi gerçek, Tula'da böyle iki aile daha olduğunu biliyorum. Bunu yazmanız gerek. Kısacası, kapsamlı bir roman yazın, anlıyor musunuz? Muhakkak yazın!'"⁷ sözleriyle Tolstoy da tarihi olayların insanları benzer şekillerde etkilediği, bu nedenle bir ailenin biyografisi ile tarihsel süreci ve toplumsal değişiklikleri anlamamanın mümkün olabileceği fikrini destekler.

Artamonovlar romanında olaylar 1865'te yani toprak köleliğinin kaldırılmasından iki yıl sonra başlamaktadır. İlya Artamonov, büyük oğlu Pyotr, küçük oğlu kambur Nikita ve evlat edindiği yeğeni Aleksey, yıllar boyunca hizmet ettikleri beyin yanından ayrılıp kendilerine yeni bir hayat kurmak için Dryomov'un kentine gelirler. Baba İlya, kurduğu keten fabrikası büyüyüp genişlerken beklenmedik bir anda hayatını kaybeder. Ardından işlerin başına büyük olan Pyotr geçse de fabrikayı Aleksey ile birlikte yönetirler. İki kardeş aile kurarken Nikita beklenmedik bir olay sonucu manastıra gitme kararı alır. İlya ve Aleksey'in çocuklarının olması ve geçen yıllar aile hayatlarında değişikliklere neden olur. Bu süreç eserde fabrika işçilerinin de yaşadığı değişikliklerle paralel bir şekilde ele alınır. 1917 Ekim Devrimi ve işçilerin fabrikayı ele geçirip Pyotr'u, eşi Natalya'yı ve uşakları Tihon'u tutuklamalarıyla roman sona erer. Eserde en küçük yapı taşı aileden başlayarak, fabrika, kent ve tüm ülkedeki hareketlilikler, değişimler ve yıkıma doğru yaşanan tüm sancılar hissedilir.

Romanın ilk bölümünde Dryomov'a gelen İlya ve oğulları

⁷ O. Osmuhina, & A. Cioyeva, "Spetsifika prelomleniye traditsii semeynogo romana v tvorçestve A. M. Gorkogo (Na materyale romana "Delo Artamonovih")", *Filologiya i Kultura*, No. 4 (50), 2017, s. 168.

kent halkı tarafından dostça karşılanmazlar. Nereden geldikleri bilinmeyen Artamonovlar'ın kentte toprak almaları, ardından belediye başkanının kızına talip olmaları, başkan öldükten sonra onun evine taşınmaları ve köylülerden bir işçi sınıfı yaratacak fabrikayı kurmaları yerli halk için çabuk kabullenilir bir durum değildir. Bu sorunu çözmek adına yazar aile romanının bir tekniğini kullanır. Natalya ve Pyotr'un evliliği, gelinin babasının ölümü üzerinden bir yıl geçmemiş olmasına rağmen gerçekleştirilir. Gelenek ve göreneklerin kendini en net şekilde gösterdiği bir ritüel olarak düğün, yabancılarla yerlileri bir araya getirmek ve onları kaynaştırmak adına en etkili ortamdır. Günlerce süren düğünde kurulan ziyafet sofraları, sunulan yemek ve içkiler, yapılan eğlenceler sırasında aslında İlya ve ailesinin iyi insanlar olduğunu anlayan halk onlara karşı şüpheli tavrını terk eder ve aile ile yakın ilişkiler kurmaya başlar.

Aile romanında karakterler özellikle farklı tiplerden seçilmektedir. Bu şekilde toplumun farklı katmanları ve düşünce yapılarındaki insanların hayatlarına girilir ve değişimin onları nasıl etkilediği ortaya konulur. İlya toprak kölesiyken özgürlüğünü satın alan daha sonra sıfırdan bir hayat kuran güçlü bir tiptir. 1863 sonrası değişikliklere adapte olmuş, süreci iyi bir şekilde yönetmiştir. Kurduğu fabrika ile hem şehre hem de etrafındaki köylere iş imkânı sunmuştur. Toplum tarafından önceleri bir yabancı sayılan İlya, köylü ve işçilere yakın davranması, onlarla çalışıp onlarla yaşaması sayesinde kısa sürede kentin sevilen adamlarından biri olur. Hayat felsefesi hiç durmadan, yorulmadan çalışmak olan İlya'nın çocuklarına tavsiyesi "*her işi yapın, hiçbir işi hor görmeyin*"⁸ şeklindedir. Ölümü de kendi işi olmadığı halde, fabrika için alınan kazancı işçilerle beraber taşımaya çalışırken olur. Kendini aşırı zorlayan İlya, damarının patlaması sonucu trajik ve beklenmedik bir şekilde ailesini terk eder. Babanın ölümü aile için sonun başlangıcıdır.

Önlerinde güçlü, kudretli, çalışkan bir baba varken oğullar

⁸ Maksim Gorki, M. *Artamonovlar*, Çev., Ayşe Hacıhasanoğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 57.

hem görünüş hem de karakter olarak birbirinden farklıdır. Pyotr, “Geniş göğüslü, gür kaşlı, ayı gözü gibi küçük gözlüydü; Nikita’nın gözleri kız gözüne benziyordu, iri iri ve gömleğin rengi gibi mavi; Aleksey kıvrıkcık saçlı, al yanaklı, beyaz tenli yakışıklı bir delikanlıydı.”⁹ İlya da çocuklarının farklı olduğunun bilincindedir:

Nikita, daha güler yüzlü ol, iyi becerirsin bu işi (...) Aleksey’le geçinmek zor, ateşli ve öfkeli bir çocuk. Pyotr ona göre daha ağır, Pyotr’da bulanık, durulmamış bir şey var; cesur bir insanın ne kadar çok şey yapabileceğinin farkında değil.¹⁰

Kardeşler farklı kişilikleri nedeniyle hayat yolunda farklı patikalardan ilerler. Babalarının aksine üçü de işe dört elle sarılmamaktadır, çünkü bu işi onlar seçmemiş, yapmak zorunda bırakılmışlardır. Aleksey “insan işini şakalaşarak yapmalı, iş sıkıntidan hoşlanmaz”¹¹ derken işe karşı tavrını belli etmektedir. Hem hayatı hem de işi ciddiye almamakta, eğlenceye dönüştürmektedir. Nikita fiziksel problemi nedeniyle saha çalışmasına katılamaz, sonrasında da manastıra gitmek zorunda kalır. Pyotr ise fabrika işine karşı bir heves duymamaktadır, toprak alıp ekip biçmek ister. Ancak babası bu duruma asla razı olmaz.

Her ne kadar birbirlerinden farklı olsalar da üç kardeşin de en büyük ortak noktaları babalarına karşı sorgusuz sualsiz itaatleridir. Hem Aleksey hem de Pyotr onun onayıyla evlenirler, hatta Pyotr’un eşini de babası seçer. Aleksey asker olmak isterken, Pyotr çiftçilik yapma hevesindedir, ancak yine baba İlya onları fabrikada çalışmak ve işleri devralmak zorunda bırakır. Toprak köleliği yıllarında yetişen nesil babalarına karşı gelmeyi akıllarından dahi geçirmemekte, onun belirlediği yolda ilerlemektedir. Ancak aynı durum son kuşak Artamonovlar için geçerli olmayacaktır. Aleksey’in tek çocuğu Miron, kendi görüşlerinde direten gerekirse anne ve babasıyla yaşlılarıyla konuşur gibi tartışan bir tiptir. Aleksey babasından farklı bir yol izleyip oğlu ile arkadaş olmayı seçer. Bu durum eşi Olga ile

⁹ Gorki, *Artamonovlar*, s. 8.

¹⁰ Gorki, *a.g.e.*, s. 26, 45.

¹¹ Gorki, *a.g.e.*, s. 115.

oğullarına karşı özgür bir yetiştirme tarzı benimsemelerinden kaynaklanmaktadır. Oğullarının düşünce ve isteklerine saygı duyan Aleksey, "Miron mühendislik okumak istiyor, varsın okusun. Yurtdışına gitmek istiyor, buyursun gitsin! Bunların hepsi evimize giren kazançtır, çıkan değil."¹² sözleriyle gençleri desteklediğini de gösterir. Pyotr ise oğlu İlya'nın eğitiminde kararsız davranmakta, onu doğru şekilde yönlendirememektedir. İşleri oğluna devretmek istediğinde ise büyük bir hayal kırıklığı yaşar. İlya tarih okumak için gideceğini, fabrikayı devralmayacağını belirtir. Bu durum Pyotr'un kırılma noktası olur. Tek umudu olan İlya'nın ona karşı gelmesinin ardından hem diğer çocuklarına hem de aileye karşı vurdumduymaz bir tavır takınır. Kölelik düzeninde büyümeyen, devrimin ilk kıvılcımlarını hisseden yeni nesil kendi benliğinin bilincine varmıştır. Kölelik yıllarında yetişen babaları gibi geleneklere boyun eğmek yerine kendi yollarını çizmek için karar verme özgürlüğüne sahiptirler.

Yazar da Pyotr'un hayatını satır aralarında özetler: "Ona hiçbir sevinç yaşatmayan, sadece aptal, sıkıcı bir eş veren ve büyük, ağır bir işi omuzlarına yıkan babasının boyun eğen, ağzını açmayan uşağı olarak başlamıştı hayata"¹³ ve bu nedenle diğer kardeşlerine karşı içten içe bir kin, nefret beslemektedir. Pyotr, Aleksey'in iş hayatında başarılı olduğunu ve "insanların saygısını ve dostluğunu bir şekilde kazandığını; öbür kardeşinin bir manastıra saklanıp bilge mümin unvanı elde ettiğini; kendisinin, ise bir takım rastlantılar sonucu perişan bir halde olduğunu"¹⁴ düşünmektedir. Romanda kardeşlerin hayatın her alanında birbirlerinden ayrılmaları ve aralarına giren kıskançlık ailenin çöküşünü hazırlayan faktörlerden biri olarak gösterilir.

Ailenin erkeklerinin kadınlara, aşka ve sevgiye verdikleri değer de hem ailedeki hem de toplumdaki çöküşü göstermesi açısından önemlidir. Baba İlya, gelinin annesi Ulyana'ya karşı o kadar tutkulu bir aşk besler ki akrabalık bağını ve insanların

¹² Gorki, a.g.e., s. 219.

¹³ Gorki, a.g.e., s. 246.

¹⁴ Gorki, a.g.e., s. 220.

dedikodularını bir kenara bırakıp sevdiği kadını mutlu etmek için elinden geleni yapar. Oğlu Pyotr ise babasının seçtiği Natalya ile evlenir, ancak genç kadın onun için ne yaparsa yapsın ilgisini ve sevgisini tam olarak kazanamaz. Pyotr elindekinin kıymetini bilmezken başka bir kadına karşı platonik bir aşka tutulur. Bu durum babasına, ailesine ve çevresine karşı nefretini arttırmaktadır, çünkü yaşamak zorunda olduğu hayatın mimarları olarak onları görür. Pyotr'un ikinci oğlu ve fabrikanın son varisi Yakov ise sevme yeteneğine sahip bile değildir. Birlikte olduğu Polina ile evlenebilmek için babasının ölmesini beklemektedir. Çünkü sevdiği kadını babasının karşısına çıkaracak cesareti kendinde bulamaz. Polina'nın telkinleri sonucu her şeyi bırakıp Moskova'ya kaçan çifti hazin bir son beklemektedir. Yolda saldırıya uğrayan Yakov trenden atılıp öldürülür. Polina ile yeni bir yaşama başlama hayali kurarken kendi hayatından olmuştur. Eşler arası ilişki aile romanının önemli kriterlerinden- dir. İlya günahlara rağmen tutku dolu severken, Pyotr sevgide ilgisiz ve umarsızdır, Yakov ise sevme kabiliyetinden yoksundur. Artamonov ailesinde olduğu gibi sevgi bağları azaldıkça hayat anlamını yitirmekte ve çöküş hızlanmaktadır.

Artamonov ailesinde yaşanan diğer bir sorun ise çarpık gönül ilişkileridir. Baba İlya'nın dünürü ile ilişki yaşaması ile başlayan döngü ailenin farklı fertlerinde de görülür. Natalya, eşinin kardeşi Aleksey'i beğenmekte, onun hayat dolu hallerine imrenmekte ve birlikte mutlu olabileceklerine dair hayaller kurmaktadır. Aynı anda diğer kardeş Nikita ise yengesi Natalya'ya karşı gizli bir aşk beslemekte, onun evdeki huzurunu sağlamak için elinden geleni yapmaktadır. Aralarında fiziksel bir temas olmasa da bu durum Pyotr, Natalya ve Nikita'yı derinden etkiler. Nikita, intihar etmeye çalışır, ancak kurtarılınca evi terk edip manastırda yaşama kararı alır. Aile içinde yaşanan bu çarpık ilişkiler de aile bağlarına büyük darbe vurur ve kardeşlerin yollarının ayrılmasına neden olur.

Artamonovlar'ın ölümüne karşı takındıkları tavır, her yeni kuşakta bu acı olayın daha az dikkate alınması ve önemsenmesi

olarak kendini gösterir ki bu durum da aile bağlarının bozulduğu fikrini destekler.¹⁵ Baba İlya'nın ölümü bütün aileyi derinden etkiler, bu ölümün ardından kardeşler işi devralır ve babalarının emanetini korumaya çalışırlar. Pyotr'un ilk çocuğunun ölümü de aileyi sarsar, "artık burada bir mezarımız olacak, yani demir derine atıldı"¹⁶ sözleriyle Pyotr'ı teselli eden babası aslında ölümler ile yaşayanlar arasındaki bağın eskiden ne kadar önemli olduğunu vurgular. Ancak Aleksey'in bir çocuğu hariç diğer tüm çocukları öldüğü halde bu ölümlere hem aile içinde hem de eserde detaylı değinilmez. Çünkü artık eski değerlerin taşıyıcısı baba İlya hayatta değildir. Aleksey'in ve ardından eşi Olga'nın ölümleri gayet normal karşılanır ve cenazeleri bir görev gibi yerine getirilir. Saldırı sonucu hazin bir şekilde hayata gözlerini yuman Yakov'un ise ne faillerinin ne de mezarının aranmaması aslında ailenin geldiği son noktayı göstermektedir.

Aile bağları çözülüp son yaklaşırken aynı durum fabrika ve işçiler için de geçerlidir. Ailenin çöküşü okuyucuya daha detaylı anlatılsa da arka planda işçilerin de gün geçtikçe toplumsal değerlerini kaybetmekte, yozlaşmakta ve bir kaosa doğru sürüklenmekte olduğu gösterilmektedir. İlya'nın zamanında işçiler "yumuşak başlı patronlarına hayranlık duyan"¹⁷ insanlarken kuşaklar değiştiğinde bu hayranlık yerini kıskançlık ve öfkeye bırakmaktadır. Pyotr'un gözlemleri ve düşünceleri işçilerdeki değişimin de aynı kendi ailesinde olduğu gibi olumsuz yönde geliştiğini göstermektedir:

İşçilerde idaresiz, istikrarsız bir şey ortaya çıkmıştı; eskiden, babasının zamanında ailelerine daha düşkün, daha dirlik düzenlik içinde, daha dostça yaşarlar, bu kadar çok sarhoş olmazlar, bu kadar utanmazsa işret âlemlerine dalmazlardı; şimdi ise her şey karışmış, insanlar daha atak hatta daha akıllı, ama işe karşı daha

¹⁵ İ. B. Niçiporov, "Mısl semeynaya v romane M. Gorkogo Delo Artamonoviy", *Trudi XIII. Vserossiyskoy naučno-praktičeskoj konferentsii*, 2008, Erişim tarihi: 15.02.2019, http://www.philol.msu.ru/xxcentury/nichiporov-gorky_delo_artamonovih.doc

¹⁶ Gorki, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁷ Gorki, *a.g.e.*, s. 65.

özensiz, birbirine karşı daha öfkeli olmuşlardı ve her şey kötü olarak, düzenbazlık olarak görülüyor, öyle ölçülüyordu. Özellikle de gençler haylaz ve saygısızdılar, gençleri çok hızlı bir şekilde köylüye hiç benzemez bir hale getiriyordu fabrika.¹⁸

İşçilerin toplumsal bir harekete hazırlandıkları fabrikada da hissedilmektedir. İşleri aksatanlar, hatta işten ayrılıp şehre giden gençler açık açık “başkalarının kurduğu iş zararlıdır, yok etmek gerekir”¹⁹ demekte, artık kendilerini fiziksel ve ruhsal açıdan körelttiklerini düşündükleri fabrikadan intikam alma zamanının geldiğini vurgulamaktadırlar. Eserin son bölümlerinde ise fabrikada çalışmaya ara vermek zorunda kalınır. İşçiler kendilerini çağıran devrim hareketi karşısında kayıtsız duramaz, kadınların ve fabrika sahiplerinin tüm uyarılarına karşın kente gitmeye devam ederler.

İşçi hareketleri sadece fabrikada hissedilmez aynı zamanda aile içinde de yaklaşan devrime karşı farklı tutumlar vardır. Pyotr çara destek için yazılan telgrafa imza atar. Pyotr, “İktidarı Çarın elinden almak beylerin işine gelir, beyler yoksullaşıyorlar bizler ise elimizde iktidar olmasa bile zenginleşiyoruz”²⁰ sözleriyle devrim hareketinin işçiler tarafından değil eski derebeyleri tarafından gerçekleştirildiğini düşünmektedir. Miron ise “bir köylü ülkesinde İşçi Partisi iktidarı ele geçirmeyi hayal ediyor (...) ve bir tüccarın oğlu İlya Artamonov bu partinin saflarında yer alıyor”²¹ diyerek işçi hareketini mantıklı bulmadığını ve aynı zamanda Pyotr’un oğlu İlya’nın da bu partiye dâhil olduğunu yani devrim hareketinde yer aldığını belirtir. Eserde baba oğul bir kez daha karşı karşıya gelmiş ancak yine ortak nokta bulamamışlardır. Çar tahtan feragat ettiğinde ise Miron, cumhuriyetin ilan edileceğini düşünmekte Rusya’nın iyileşip, düzeleceğine inanmaktadır. Ancak ailenin yavaş yavaş dağılması gibi çarlık ve eski düzen de gitgide sona yaklaşmaktadır.

¹⁸ Gorki, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁹ Gorki, *a.g.e.*, s. 214.

²⁰ Gorki, *a.g.e.*, s. 235.

²¹ Gorki, *a.g.e.*, s. 320.

Devrimin gerçekleşmesinin ardından Artamonovlar için en büyük yıkım yaşanır. Fabrikaya ve evlerine işçiler tarafından el konulan aile bahçedeki ahırda kalmakta ve bir dilim ekmeğe muhtaç haldedir. Büyük umutlarla kurulan fabrikanın dağılmasıyla birlikte ailenin de sonu gelir. Pyotr yatalak durumdadır, Natalya ve emektar kâhyaları Tihon dışında aileden kimse kalmamıştır. Onların hayatta kalmalarını sağlayan ise yıllar önce tarih okumak için evini, ailesini, fabrikayı terk eden İlyadır. Bu noktada ilginç olan köleliğin kaldırılması ile ailesine yeni bir hayat kuran dede ile çarlığı yıkan yeni düzenin mimarı torunun aynı adı paylaşmalarıdır. Dede ve torun İlyalar bir devrin kapanıp yenisinin kuruluşunda ilk temelleri atan karakterler olarak gösterilmekte ve torun İlyayla yeni bir aile romanının başlayacağı izlenimi verilerek eser sonlandırılmaktadır.

Sonuç

Kendi içinde bir bütünlüğe ve belli başlı özelliklere sahip olan aile romanı bir tür olarak kabul görmelidir. Aile romanının temel amacı, tüm toplumun gelişimini sembolize eden bir ailenin değişimini izlemek ve bu şekilde ailenin yaşadıklarından tüm toplumu etkileyen tarihi aktarmaktır. Hem toplumun hem de dünyanın araştırılmasını temel prensip olarak alan bu türde aile bir aracı, aktarıcı görevi görmekte, ön plana ailenin biyografisi çıkarılsa da alt metinde tarihi süreç, toplumsal ve kültürel değişiklikler okunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aile romanı hem süreci gerçeğe uygun vermesi açısından tarihi hem de kurgusal faktörleri nedeniyle edebi bir eserdir.

Maksim Gorki'nin *Artamonovlar* romanında toprak köleliğinin kaldırıldığı yıllardan Ekim Devrimine kadar geçen süre, bir ailenin kronolojisi şeklinde oluşturulmuş ve toplumda yaşanan değişiklikler üç kuşak boyunca ayrıntılı olarak verilmiştir. İlk kuşaktan son kuşağa kadar zaman ilerledikçe sevgi, saygı, eşler ve baba-oğul arasındaki ilişkiler gibi toplumun en önemli yapı taşlarındaki yozlaşmanın arttığı görülmektedir. Olumsuz yönde değişen tüm değerler, ailenin yavaş yavaş çöküşünü hazırlamaktadır. Yazarın asıl amacı aile ile birlikte çar-

lığın çöküşünü de göstermektedir. Miadını doldurmuş bir düzen olarak resmedilen çarlık rejiminin aldığı son nefes toprak köleliğinin kaldırılmasıyla sağlanmış olsa da atılan bu adım yeterli olmamıştır. Toprak kölesi olan köylüler bu değişiklikten sonra fabrikada çalışan işçi kölelere dönüşmüşlerdir. Düzenin kökten değişmesi gerektiği hem fabrikanın hem de yönetimin el değiştirmesi ile gösterilmiştir.

Artamonov ailesi büyük umutlarla kurdukları fabrikanın kurbanı olurlar. İlya'nın "size de çocuklarınıza da üç yüz yıl yetecek"²² diye düşündüğü fabrika, yaklaşık yarım yüzyıl ayakta kalabilir. Dede İlya'nın kurduğu fabrikanın torun İlya'nın desteklediği insanlar tarafından yıkılması toplumda yaşanan durumu en net şekliyle göstermektedir. 50 yıllık süreçte ilk kuşak ile üçüncü kuşak arasında büyük bir uçurum oluşmuştur. Yüzyıllardır süregelen toprak köleliğinin kaldırılmasının ardından insanlar, özgürlüğün önemini ve değerini anlamış ve bu uğurda savaşlarını sürdürmüşlerdir. Bunun sonucu olarak köle atalarının torunları çarlık rejimini ortadan kaldırıp özgürlüklerini kazanırlar. *Artamoolar'* da bahsi geçen süreç ince detaylarla işlendiği ve alt metine saklandığı için eser tarihi değil aile romanı türüne dâhil edilmektedir.

Aile romanının tüm özelliklerini taşıyan bu eser, toplumsal değişimi Artamonovlar'ın yaşadıklarıyla gözler önüne sermektedir. Gorki tüm yaşananları, toplumun toprak köleliğinin kaldırılmasından devrim hareketine doğru ilerleyişini Artamonov ailesinin hikâyesini merkeze koyarak anlatırken dede İlya; oğullar Pyotr, Aleksey ve Nikita; torunlar İlya, Miron ve Yakov ve diğer aile üyeleri ile oluşturduğu geniş karakter kadrosu sayesinde tüm toplumu farklı görüş ve düşünceleriyle okuyucuya aktarmayı başarır. Bu durum, Türk ve dünya edebiyatlarındaki aile romanı türüne ait eserlerin saptanmasıyla tarihsel sürecin bu eserlerden okumasının önemini ve araştırmacılara yeni bir çalışma alanı açılacağını göstermektedir.

²² Gorki, *a.g.e.*, s. 53.

Kaynaklar

- Gorki, M. *Artamonovlar*. Çev., Ayşe Hacıhasanoğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Niçiporov, İ. B. "Misl semeynaya v romane M. Gorkogo Delo Artamonoviy", *Trudi XIII. Vserossiyskoy naučno-praktičeskoj konferentsii*,(2008): http://www.philol.msu.ru/xxcentury/nichiporov-gorky_delo_artamonovih.doc, (Erişim:15.02.2019).
- Nikolovski, Ye., V. "Prendanya russkogo semeystva: janr semeynoy hroniki v russkoy literature XIX-XX stoletiy." *Puşkinskiye çteniyeye, Literatura, Literaturovedeniye. Ustnoye narodnoye tvorçestvo*, (2012b): 49-54.
- Nikolovski, Ye., V. "Semeynaya hronika v sisteme janrov romannoy prozi." *İzvestiya Uralskogo federalnogo universiteta*, Ser. II, Gumanitarnıye nauki, No 2 (102), (2012a): 37-46.
- Osmuhina, O. ve Cioyeva, A. "Spetsifika prelomleniye traditsii semeynogo romana v tvorçestve A. M. Gorkogo (Na materiale romana "Delo Artamonovih")." *Filologiya i Kultura*, No. 4 (50), (2017): 167-171.
- Pamuk, O. *Aile Romanı ve Kuşaklararası Roman Üzerine Orhan Pamuk ile Konuşma*, (2018), <http://www.dadakitap.com/aile-romani-ve-kusaklararasi-roman-uzerine-orhan-pamuk-ile-konusma/> (Erişim: 09.01.2019).
- Thody, P. "The Politics of the Family Novel: Is Conservatism Inevitable?" *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, Vol. 3, No. 1, Politics and Literature, (2017): 87-101.
- Yi-Ling, R. "The Family Novel: Toward a Generic Definition." *Comparative Literature: East & West*, 3:1, (2001): 99-133.

